

K I S E B B K Ö Z L E M É N Y E K

NYOMDATÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS. Amikor a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda múltjának tárgyi emlékeit összegyűjtöttük a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében rendezett kiállítás céljára, magunk is meglepődve tartottunk seregszemlét a sokféle, pincéből, padlásról előkerült tárgy felett. Kiderült, hogy többünk van, mint gondoltuk. Előkerültek a XVIII. századból való faszajtók, hasonlatosak azokhoz, aminőket valamikor még Gutenberg használt s amelyeket a nyomda, újabb korszakában, könyvkötőpreseként foglalkoztatott. Az üzemből kiemeltünk két vassajtót, az elejét azoknak, amelyek Angliából Magyarországra kerültek. Az egyik 1827-es évszámmal jelzett s mind a kettőt még ma is használjuk kefelevonatok készítésénél. Nagy csomagokban voltak rakatárunkon betűöntő-matricák és patri-cák, igen szép XVIII. és XIX. századbeli betűfajtákhoz. Kiegészítésül ezekhez kézibetűöntő-kölyük, kanalak és egyéb szerszámok valók. Pompás sorozatát hoztuk felszínre a rézmetszésű könyvillusztráció eredeti lemezeinek, továbbá fametszeteknek, galvánókliseknek és faragott iniciálisoknak. A rézmetszetek legjelentősebb csoportjai a XVIII. századból valók. A könyvdíszek ma is használható eredeti dúcái pedig a XIX. század elejéről.

A nyomda saját anyagából még igen becses levéltári és könyvkereskedelmi adatokat tudott a kiállítás céljára rendelkezésre bocsátani. A legrégibb levéltári anyagnál az Országos Levéltár segített ki bennünket, 1777-től kezdve azonban úgyszólván majdnem hiánytalanul megvannak az összes akták, üzleti könyvek, dúcok, írók szerződései és levelezései, korrektúrapéldányok és kéziratok. Igen értékes emlékek még a Levéltárban elhelyezett fametszetek és rézmetszetek próbanyomatai is. Az Egyetemi Nyomda kész termékeit, könyveit és egyéb nyomtatványait a Nemzeti Múzeum, az Egyetemi Könyvtár és a Fővárosi Könyvtár szolgáltatta java részben. Tizezernél több darab gyűlt így egybe, maga a nyomda csak a jelenlegi működéséből származó példányokat állíthatta ki, mert eredeti könyvtárát, értékes gyűjteményét, amelyet már az 1882-es könyvkiállítás is bemutatott, 1889-ben majdnem

teljes egészében beszállította a felsőbb hatóság rendelkezésére az Egyetemi Könyvtárba.

Az Egyetemi Nyomdának a Nemzeti Múzeum dísztermében ekként összegyűjtött kiállítási anyaga számos, részleteiben ismeretlen kulturális kincset hozott felszínre, amelyek szakسرű fel dolgozása még hivatott kutatókra vár. Valóban az Egyetemi Nyomdának ezek a csodálatos épségben együtt tartott s az intézmény belső életére és tevékenységének eredményére egyaránt világot vető emlékei olyan gazdagságot jelentenek, amelyért megirigyelhet bennünket a világ bármely nemzete s amely anyag, a tárgyi emlékek gazdag sorozatával együtt, úgyszólván keresztmetszetét adja a magyar kultúrlet egyik legértékesebb fejezetének.

Hogy minő értéke van az Egyetemi Nyomda 350 éves jubileuma alkalmával kiállított okmányok, könyvek s nyomdafelszerelési tárgyak összességének, bizonyítja az a tény is, hogy a nürnbergi Buchgewerbe-Saal, amely a bajor Landesgewerbe Anstalt társintézménye, hivatalból megkereste nyomdánk igazgatóságát, hogy a Nemzeti Múzeumban látható kiállítást mindenestől engedje át Németország számára. Oly értéket látnak ugyanis a kiállításon egybegyűjtve, amely a német közönséget is a legelénkebben érdekelné. »A kiállítás — írja a nürnbergi igazgatóság — valóságos eseménye lenne Nürnbergnek és biztosan nagyban hozzájárulna a magyar nyomdaművészet megismeréséhez.« Sajnos, a terv ebben a formájában nem valósítható meg, már az anyagnak pótolhatatlan értéke miatt sem, most tehát arról van szó, hogy esetleg az anyag egy részének Nürnbergbe való kiküldésével tegyünk eleget a megtisztelő meghívásnak.

Az Egyetemi Nyomda kiállításán az anyagot a nyomda háromféle korszakának megfelelően csoportosítottuk. 1577-től 1777-ig ugyanis a nyomda Nagyszombatban működött, mindössze 20 esztendeig, 1621—1641-ig Pozsonyban vendégszerepelt. 1777—1927-ig Budán az Iskola-tér 3. szám alatti jelenlegi helyén fejtett ki tevékenységet, három év óta pedig megkezdte átköltözését Pestre az egyetemek muzeumkörúti telepére.

A nagyszombati korszak Telegdi pompás szervezőképességével indult el, aki a protestáns vándor nyomdákkal szemben intézményesen megalapította az első állandó jellegű katolikus nyomdát a hit fokozottabb védelmének célzatával. Szervező munkájában nagy segítőtársa volt Pécsi Lukács, ez a jogászilag és természettudományi téren is képzett ember, aki nemcsak szellemi irányítója volt a nyomdának, de könyveket, verseket írt, sőt fametszetteket is készített, ahogy éppen szükség volt rá.

Az első könyvek úgyszólván még teljes egészükben azzal a felszereléssel készültek, amelyet Telegdi vásárolt a bécsi jezsuitáktól 1577 november 20-án. Tisztavágású, franciás ízlésű betűk jellemezték e korban a nyomdát. Fametszetei nehézkesek és mesterembszerűek. Tipográfiailag könyvei: hitvitázó iratok, evangéliumi magyarázatok, prédikációk és imádságos könyvek, általában igazodtak e kornak egyszerű, de monumentális ízléséhez, amelynél nem a formai megjelenés, hanem a tartalmi érték volt nagyobb jelentőségű. Mikor azután az Egyetemi Nyomda szorosabban kapcsolódik a magasabb iskolázás intézményéhez, az akadémiahoz és a Pázmány Péter-féle egyetemhez, akkor megbővül a könyvtermelés is történelmi, természetrajzi, de főként jogi könyvek előállításával.

A török háborúk után a nemesifjakat a kardforgatás mellett komolyabb tanulmányokra is fogták, amelyeknél az általános deákos műveltségnél fogva a latinul írt jogi könyvek játsszák a főszerepet. A vitélző magyar nemzetből jogásznemzet lesz és az Egyetemi Nyomda szolgáltatja ehhez privilégiuma alapján a corpus jurist és Verböczy munkáit.

A latinnyelvű könyvek mellett meg kell emlékeznünk a magyar nyelvű kiadványokról is, bár ezeknek, leszámítva talán Pázmány Péter munkáit, nagyobb irodalomtörténeti jelentőségük nem volt s inkább a közműveltség terjesztését szolgálták, mint pl. Lipcainak »Pozsonyi kert«-je, vagy legfőképpen a nagy hírnévre szert tett nagyszombati kalendáriumok, amelyek nem voltak egyebek közhasznú ismeretek táránál. A hold járásától kezdve leközltek a legújabb hadi eseményekig mindazt, amit abban a korban tudni illett s ami az olvasót érdekelhette.

A nagyszombati korszaknak a XVIII. századból való könyvei már a francia könyvművészet hatását éreztetik. Fő ékességük a rézmetszeti lapok. Külön művészek telepedtek le Hollandiából, Németországból és működésük eredménye nagyszámú allegorikus címlap, fogadalmi és emléklap, főképp pedig sok lágyan elhintett díszes könyvornamentika.

Virágozott e korban a könyvkötőművészet is. A jezsuitakorban a barokk és rokokó stílus legszebb ornamentikája érvényesül a finom arany-metszésű marokenkönyveken.

A kétszáz esztendeig tartó nagyszombati korszak termését, köszöntőkön és doktori dissertációkon kívül, mintegy háromezer kötetre tehetjük. Záróköve a nagyszombati korszaknak az 1773-ból való leltár, amelyet azok a kamarai tisztviselők állítottak össze, akik a jezsuita-rend eltörlése alkalmával az Egyetemi Nyomdát is az egyetemmel együtt átvették és leltározták. Ebben a leltárban facsimile lenyomatban megvan a nyomda akkori összes betűfajtája és könyvdisze. Páratlan gazdagságban és szépségben sorakoztatja fel a XVIII. századvégi nyomdász művészet ötleteit, erőt és ízlést találunk benne.

1777-ben áttelepszik az Egyetemi Nyomda az egyetemmel együtt Budára. Az egyetemet a királyi palotában helyezték el, az Egyetemi Nyomdát pedig az úgynevezett Korvin-házban. Itt egyszerre ráteszi kezét a bécsi centralizáló önkényuralom. Elrendeli a német nyelvnek kötelező használatát a tankönyveknél és a belső ügykezelésnél egyaránt. Még a Kisfaludyval a Himfy dalainak kiadása ügyében kötött szerződés is német nyelven készült. Ugyancsak német nyelven fogalmazták meg a munkásokkal és írókkal kötött egyéb szerződéseket is.

II. József továbbfejlesztette azt a tervet, amelyet annak idején Kollonics kezdeményezett s felszerelte az Egyetemi Nyomdát az összes nemzetiségi nyelveken való nyomáshoz szükséges betűkkel és ezzel Magyarországgal szemben megerősítette a nemzetiségi törekvéseket. Az Egyetemi Nyomda felsőbb parancsra tizennyéfele nyelven állította elő könyveit. Tankönyveket kaptak a felsőbb iskolákon kívül különösen a tót, német, szerb, horvát, vend, rutén és oláh elemi iskolák s ezek mű-

ködése nyomán valóságos nemzetiségi irodalom fakadt. A korrektorok és cenzorok is saját nemzetiségük irodalmát művelték, úgyhogy akkor, amikor a Balkánon még sehol sem jelent meg cirillbetűs könyv, az Egyetemi Nyomda az egyszerű kiadványokon kívül már bölcsőjében ringatta az egész délszláv és oláh irodalmat is.

Szerencsére, párhuzamosan Bécs központosító törekvéseivel, hatalmas erőtevézőként jelentkezik a látóhatáron a magyar nemzeti érzelemtől fűtött reformmozgalom és ezzel az áramlattal együtt bekopognak a nyomda ajtaján a legkiválóbb magyar írók és tudósok is. Ott jelentetik meg princeps edícióikat a Kisfaludyak, Berzsenyi, Kazinczy, Virág, Bacányi, Jósika, Fáy, Eötvös, Vörösmarty, Petőfi és mások. Gazdag folyóirat-áradat ömlik el innét: a Pesti Divatlap, a Honderű, Auróra és társai, majd később megjelenik a Magyar Tudós Társaság. Maga Teleki József gróf, Széchenyi István és Toldy Ferenc kötik meg a szerződéseket, írják sürgető és kimentő leveleiket a nyomdához. Megmagyarosodik a privilegizált tankönyv is teljes egészében. Az ABC-s könyvet Révay Miklós írja, a nyelvtant Vörösmarty és Czuczor Gergely. A nyomda korrektorai között ott találjuk Versegly Ferencet és Petőfi Sándort, aki mint a Petricevich Horváth Lázár lapjának segédszerkesztője a nyomdaműhelyben végezte a hivatalos javításokat. A magyar szépliteratúra virágoskertjének legszebb virágai nyíltak itt, az almanachok és regények illusztrációi, mellékletei mind a nyomdában készültek.

Különös jelentőségre tettek szert a betűmetszők, akik Bikfalvi Falka Sámuel vezetésével s a nyomda nagyjelentőségű betűöntődéje révén elláták a vidéki magyar nyomdákat is betűtípusokkal. Érdekes, hogy stílárís szempontból az Egyetemi Nyomdának a XIX. század elején készült betűi hollandus hatás alatt készültek, legalább is ezt igazolja egy 1805-ből származó levél, amelyben a kolozsvári Pete viszszerakéri Bikfalvi Falka Sámuelről az ő Amsterdamból hozott betűmintakönyvét.

A 48-as idők forгатagában állami nyomdaként vették igénybe az Egyetemi Nyomdát. Különösen gazdag e korból a honvédelmi bizottmánynak és a kormánynak kiáltványaiból készült

sorozat, amelyek közt megvan Kosuth, Szemere Bertalan, Csányi László és mások fogalmazványa, korrektúra-példánya, olyan kiáltványokról, amelyek egybeűtt már nem találhatók. A Bach-korszakban a bürokratizmus űl teljesen az Egyetemi Nyomda nyakára, hivatalos nyomtatványokat állíttatván elő vele. Az alkotmányos éra alatt némiképp összeszedi magát a nyomda, noha Eötvös és Trefort terve, hogy mintanyomdává vagy legalább is kultúrnyomdává fejlessék, nem sikerűtt. Lassankint elvesztette privilégiumait is és leginkább hivatalos kiadványokkal és tankönyvekkel foglalkozott.

A legűjabb pesti korszak ismét friss eleven erőtől lűktető nekilendűlést jelent az Egyetemi Nyomda életében. Hozzákapcsolódott a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szűvetségéhez, amely organizáció, Klebelsberg Kunó gróf kezdeműnyezésére és megértő támogatásával megszervezte a tudományos folyóiratok és kiadványok sorozatának rendszeres megjelentetését. Jelenleg az Egyetemi Nyomda elsűsorban ezeknek áll szűvűlatára, amellettt résztvesz a többi kiadókkal együtt a szabad verseny keretében a tankönyvelűállításban. Ujában pedig a Könyvbarátok Szűvetsége révén akar nagyobb példányszűmban megjelenű olcsű és szép könyvek szűvűgállítatásával új feladatűkűrt biztosítani magának.

Czakű Elemér.

FLAMAND MINIATűRűK KIÁLLITÁSA BRUGESBEN. 1927 július—augusztűsában a brűggei városűhűza dísztermében érdekes kiállítűs gyűűnyűrkűdttette a miniatűrűk iránt érdeklűdűű látogatót. A kiállítűs a XII-tűl a XIX. századig mutatta be a flamand miniatűrfestűs tűrtűnetűt s különűsen tanulságossűű és maradandűvűű tette az, hogy szokatlan gondossűűggal összeállítűtt, tudományos értűűkűű és szépen illusztrűlt katalógűs vezetűse mellettt lehetett végűgnűzni.

A legpompásabb darabokat a brűxelles-i kirűűi könyvtűr adta kölcsűn a kiállítűs tartamára. A burgundi miniatűrfestűs e remekei, Loyset Liédet, Jacques Coene, Philippe de Mazerolles miniatűrűjeivel dűsan díszítűtt könyvek, — mint katalógűson kívűűi darabok — külön szekrűnyekben fekűdtek. A miniatűrfestűs reprezentatűv, nagy darabűai ezek, melyek vagy teljes fűnyű-

nyomatú kiadásokból, vagy legalább is egyes lapjaik reprodukciói után jól ismertek a szakemberek előtt.

A katalógusban szereplő darabok s így a voltaképpeni kiállítás anyaga csaknem kizárólag brüggei birtokból származott, így elsősorban a püspöki szeminárium könyvtár, a városi könyvtár, különféle múzeumok, gyűjtemények és levéltárak tulajdonából. Az anyag érdekességét művészi becsein kívül az emelte, hogy az irodalomban kevés ismeretes. Friedrich Winkler kétsé év előtt megjelent »Die flämische Buchmalerei des XV. und XVI. Jahrhunderts« című alapvető munkájában mindössze három munkát sorolt fel a városi könyvtár és egyet a Museum der Potterie anyagából. A leggazdagabb brüggei könyvtárat, a püspöki szemináriumét, teljesen figyelmen kívül hagyta, noha éppen itten pompás anyag kínálkozott a földolgozásra; hogy egyebet ne említsek, a Jan Crabbe püspök (1457—1488) számára készült kéziratok nagyszerű sorozatában egy háromkötetes Valerius Maximus kézirat, mely szépségben a londoni és lipcsei híres Valerius Maximus kéziratokkal vetekszik. Így tehát a kiállítás Winkler könyvének mintegy kiegészítése volt s egy hamarosan meg nem ismétlődő kitűnő alkalom a flamand miniatürfestés tanulmányozására.

Hoffmann Edith.

MAGYAR TÖRTÉNETI ADATOK A SIENAI KÖNYVTÁRBAN. A sienai levéltárban a Consiglio generale 1348. február 20-iki ülésének jegyzőkönyvében olvastam egy jelentést egy a magyar király követének ajándékozott ruha áráról. 153 libraba és 7 solidusba került. (...) »Et per una Roba donata nuncio domini Regis Ungarie CL lib. qui VII s...« Sem előtte, sem utána egyéb említést nem találtam erről a követi látogatásról, amely pedig nagyfontosságú lehetett, hisz ugyanezen év januárjában ítélkezett Lajos király Nápolyban öccsének, Endrének gyilkosai fölött. Január 15-én menekült Johanna királyné Avignon felé és amint a sienai Agnolo di Tura kis krónikájában írja, (Muratori, Rer. Ital. Script. tom. XV.): »... megérkezett Sienába a Kakashoz címzett fogadóba és a királyné kevés kísérettel ment tovább a tengerre Avignon felé... Firenze nem fogadta be a menekültöt, Siena szállást adott

neki és módot arra, hogy Volterra városával érintkezzék vitorláshajók rendelkezésére bocsátása dolgában. »...« Lajos úr (Tarantói Lajos) január 27-én érkezett negyven ember kíséretében és nem mozdult ki a fogadóból és így tartózkodott Sienában három napig...«

Agnolo di Turának van egy kiadatlan nagy krónikája ugyancsak a sienai állami levéltárban. Átdolgozása és nem egyszerű bővítése az ismert kisebbiknek. Hiteles, de nem történeti hűségű. Abban az erre a tárgyra vonatkozó passzus így hangzik: »A magyar király bizonyos dolgok értésül adása végett követét küldte a sienaiakhoz. A sienai köztársaság finom bíbor és aranszövetből való evetprémmel bélelt ruhát, kabátot, köpenyt és kalpagot adott neki. 200 libraba került. Ez februárban történt. A tarantói hercegek, azaz Lajos provencei gróf ak felesége márciusban Sienába jött. Siena ünnepelte.

A követ ruhájának értékét Agniolo di Tura fölfelé kikerekíti. E kor krónikáisi tollából kevés hiteles számadatot kapunk. Kétséges Johanna érkezésének időmeghatározása is, aki március közepén férjével már Avignonban volt. Ám Johanna Sienába való érkezésének és elutazásának napját sem említi a kisebbik krónika. Mindössze előbb említi az ő érkezését mint férjéét, akiről tudjuk, hogy később indult el Nápolyból mint felesége. Lehetséges, hogy Sienában találkoztak és együtt mentek tovább? Ez esetben a magyar követ érkezésekor Sienában voltak? Károly nápolyi király védnökségét Corradin veszte után 1268-ban Sienára erőszakolta. Így Sienának kapcsolatai voltak a nápolyi házzal és a kérdés, mely Firenzében fölmerült, hogy Johannát befogadják-e vagy sem, itt föl sem vetődött.

A magyar követjárás után Siena, Firenze, Perugia és Arezzo között alakult védőliga Siena kapitányának, a lucai Obbizziaik családjából való Alamannónak vezérsege alatt közös hadsereget állított ki. A nagy sietség, amivel e szövetséget nyelbeütötték, Siena fenyegettségére vall. A szomszédos városok részvétele pedig érthető, hisz egy megtorló háború, ha nem ellenük fordul is, területeiket mégis tönkreteszi. Lajos király színelnek eresztett zsoldos csapatai Guarnieri herceg (Urslingeni Werner) vezetése alatt

már a római Campagnán garázdálkodtak.

Bizonys az, hogy ha a nagy tanács jegyzőkönyve hallgat a követ küldetésének oka felől — kellemes hírel az nem érkezhettek. Hogy pedig mily tisztességgel fogadták, arról tanuskodik a neki szánt ajándék értéke. *Kóbor Noémi.*

RÉGI MAGYAR PROSPEKTUS.

Melyik a legrégebb magyar könyv-prospektus, még nincs megállapítva. Régi magyar íróink kiadásra szánt műveik címlapmásolatát, tartalomjegyzékét vagy kivonatos ismertetését küldözgették szét barátaik és ismerőseik közt, így gyűjtöttek megrendeléseket. Így Szenci Molnár levelezéséből értesülünk, hogy készülő szótára címlapjának több példányát megküldi és több mutatóval (specimen) kedveskedik barátainak. (Napló 151, 153, 154, 159. l.) Mindennél sokkal érdekesebb a Révay Miklós prospektusa, mely már nagyjában megfelel a mai előzetes hirdetéseknek. 1785-ben bocsátotta ki Győrött »A' Magyar Költeményes Gyűjtemény' közre bocsátásának újonabb hírré adatása«. A két ívnyi prospektus minden lapja keretbe van foglalva s e tekintetben a tervezett gyűjtemény mintájául is kíván szolgálni. Faludi műveinek kiadása nyitná meg a sorozatot s erre nemcsak ismerteti Faludinak a kötetbe szánt műveit, hanem mutatóval közli a Kiszttó és felelő énekét, a pipáról írt s »Nincsen neve« c. költeményét. A gyűjtemény második »darabjáu« szánta Benitzki Pétert, Balassa Bálintot és Rimai Jánost: azután egy Énekest a tizenegyedik századból. Az eredeti helyesírással és átírt szövegben közölt mutatóványból látjuk, hogy a Pannoniai Énekről van szó, melyet tehát Révay ekkor XIV. századi költeménynek tartott, holott Széchy K. és újabban Horváth Cyrill Csáthi Demeter e munkáját a középkorból is kirekesztik. A harmadik darab Révay költeményeit foglalta volna magában s ebből is közöl mutatóványul néhány költeményt. A prospektus a »foglalaton« kívül a külső kiállításról is megemlékezik. »Már külső színről szólván — úgymond — valami költeményes könyv jött még ki magyar nyelven, mind felyül igekezem nézni. A papirosa tiszta szép; betűje kelés ékes, és elég öreg fog lenni, hogy az öregebbek is alkalmasan olvashassák.

Minden szorgalommal érte leszek azon kívül, hogy minden közbe tsúzható (!) nyomtatós hiba, és mocskol nélkül, vétessék ki a sajtóból. Formájára nézve nagyságosabb és szembe tűnőbb leszen. Ezen tévén a kezdetet, a többi egész Gyűjtemény is, hogy egyenlőül bekötethessék, mind egyenlő nagysággal fog közre bocsátatni. Eme jelen való Hírré adás némü némü példája, miként szándékozom az egészét ki nyomtatatni. És már bé is kötötte fog adódni, hanem azonban csak könnyű papíros kötésbenn, hogy az előre fizető Urak kezeikhez kapván azonnal kedvöket tölthessék olvasásával. Az ára pedig, melylyet előre meg kívánok, mindenik Darabért, egyen egyen véve, még is csak 20 krajczár fog lenni: mind öszsze véve a három Darabot csak 1 forint. Tudom, mi akadályoztatja leg inkább a magyar olvasást, s ennek nem léttével, fájlalva nézhetjük, csak eddig is mi károkat vallottunk. A könyv árosok felette való fizetés kéréssel ártottak leg inkább a Hazának. A ki nem bitangolja hazug szájjal a köz haszonra szaggató Haza szeretésnek szentséges nevét: ha fáradozásával igazán keresi a meg világosodást; az örömebbé váló olvasásnak gyakorlását, a meny nyire lehet, könnyebbíteni fogja. Kicsiny áron meszszebb terjed munkája s anynyival is közöltethetőbb az a haszon, melylyre vagyon intézete, ha csak ugyan igazán szívből azt tette magának czélul. Ha kik azonban magoktól többet akarnak adni: szabad a kegyes adakozás: különös meg hálálást is fognak érdemelni, és bizonyosak lehetnek benne, hogy ezzel még anynyival is forróbb munkálkodásra gyulasztanak, melylyel magam ként is buzgom tzelomat mennél előbb el érni, s azért anynyival inkább fogom sietetni munkámat, a meny nyivel több arra az érték, és kevesebb az akadály...»

Végül azt is ígéri, hogy ha fáradozását siker koronázza, azután új esztendővel kezdvén mindenik hónapban csak azon kicsiny áron egy egy darabot közre fog bocsátani s így »egy esztendőt által« csak 4 forinton 12 Darabot: »ez ugyan bizony — úgymond — olyly alku a Hazával, melylyel még a Hazát egy Közre bocsátót se kínálta meg. Itt méltó azon vete kedni, ki szereti inkább Hazáját.« Ebbe a folytatásba bele venné »ama Halhatatlan« Gyöngyösi Istvánnak munkáit

s az Adriai Tenger Sirenáját Zrínyi Miklóst. Ezután még egy névsor következik, azok nevei, akik az »előre való fizetést« be fogják szedni. Révay ezt a szép tervét csak részben valósíthatta meg. Az első »Darab«, Faludi munkái, csakugyan megjelent 1786—7-ben, nem egy, hanem két kötetben, de Balassa, Rimay, Beniczky, Gyöngyösi, Zrínyi munkáinak kiadása, bizonyára pártolás hiányában, csak jámbor ígéret maradt. Gyöngyösi műveit még a Révay életében kiadta Dugonics, de Zrínyit csak jóval később halála után 1817-ben adhatta ki Kazinczy Ferenc. Ez a prospektus Révay lelkes buzgóságán kívül annak is bizonyossága, hogy régen is sok szép irodalmi terv szenvedett hajótörést — pártolás hiánya miatt! Dézsi Lajos.

SZLOVÁK- ÉS EGYÉBNYELVŰ HUNGARICÁK A PRÁGAI AUKCIÓKON. Aki az utóbbi időben figyelemmel kísérte a prágai könyvpiacot, illetve a cseh könyvkereskedők és antikváriusok katalógusait, még inkább sűrű aukcióit, a magyar bibliofília szempontjából is igen érdekes tünethet lehet a tanujára. A régi felvidéki magánkönyvtárakból (talán némely volt magyar közkönyvtárból is) megindult a »hungaricák« áradata Prága felé. Csak most tűnik ki, hogy ez az elvesztett területünk a maga erőrengeteigin, bányá- és egyéb kincsein kívül mily sok értékes és pótolhatatlan szellemi kincset is rejteget bástyás városainak falai között. E téren kétségtelenül sok mulasztás terhel minket, mert a most piacra kerülő XVI—XVIII. századi hungaricák közt sok olyan van, amely fővárosi közkönyvtárainkból hiányzik, sőt van olyan is, amelyről eddig egy bibliográfusunk sem tudott. Vidéki papi és nemesi kúriákon, pincében, padláson évszázados portól lepve Magyarország multszázadokbeli könyvtermésének nem egy értékes darabja fekszik, amíg mostan a fürge kereskedői élelmesség, a prágai arany, az új államnak patinás kultúrára szomjazó új gazdagjai és a Csehországban gyakran a realitás határán túlmenő, csodálatosképpen föllendült bibliofilizmus elő nem hozta őket rejtekkükből. A napvilágra került művek jórésze főleg protestáns egyházi vonatkozású; e vidék nemessége a nép átlagánál jóval nagyobb mértékben volt ág. h. ev. vallású s őseitől örökölt prédikációs-, ima- és énekes-

könyveit, ódon bibliáit tradicionálisan megőrizte. Anyagilag függetlenebb és tehetősebb lévén katolikus testvéreinél, szellemi kultúrájában viszont kikapálózottabb és német hatás alatt álló: könyveit szeretettel vette körül, gyönyörű bőrkötésekbe foglalta s rendezetekkel és csattokkal látta el. Mindez a sok kincs a legutóbbi egy-két esztendő folyamán fokozatosan dobra kerül Prágában. Ilyen dús szákmánnyal szolgált legelsősorban a prágai *Orbis*-cég által 1926. december 11—12-én és 1927. március 26—27-én, április 3-án rendezett nagyarányú aukció. Kalapács alá került ezen *Chotvács* Andrásnak, gömöri mult századbéli ág. h. ev. szlovák lelkesnek, híres bibliofilnak könyvtára. Chotvács gyűjtésének alapeszméje a szlovák- és bibliai csehnyelvű irodalomnak megszerzése és megmentése volt elsősorban. Ezért a katalógusban néha ugyanazon mű 4—5 példányát is megtaláljuk. Az aukció első részében nagy feltűnést keltett az, hogy a pozsonyi egyetemi könyvtár igazgatója, dr. Emmler az érvényben lévő magyar törvényre való hivatkozással 122 művet foglalt le intézete számára. A tudományos intézmények ott is csak mérsékelt dotációt kapnak és sokszor ilyen erőszakos eszközre vagy mecénásokra vannak utalva. Persze a cég később óvatossabb volt és nem tüntette ki azt, hogy a könyvek jórésze a régi felvidéki könyvtárakból származik. Az aukció érdekesebb eseményei: Temesvári Pelbárt: *Stellarium coronae benedicti* etc. Strassburg, 1506. (Kikiáltási ár 300 cs. K); Bartolomai: *Oratio Slavica recitata*. Lőcse, 1807. (5 cs. K-ról 275 cs. K-ra szökött fel); a híres králici biblia első kiadása, 1580—1593 (3000 cs. K); Godra, egyébként jelentéktelen tót költő két műve a XIX. sz. első feléből (30—410, illetve 5—305 cs. K!); a Tót Irodalmi Intézet által Pozsonyban 1805—1806-ban kiadott Ujszövettség 45 cs. K-ról 760 cs. K-ra szökött fel.

Bár sokat megmagyaráz ezeknek a könyveknek ritkasága (100—200 példányban jelentek meg eredetileg) és természetes fölértékelése az önálló cseh-szlovák köztársaságban, mégis a reális értéket legalább ezer százalékkal felülmúló árakat a hatalmas és gazdag cseh bibliofilmek fantáziája diktálta csupán. Klasszikus példája ennek *Lanstjak*-nak, a szlovák kultúrreformerek és a szlovák irodalmi nyelv megalkotói, Stúrék ellen

írott hirhedt röpirata (Gyurián és Bagó, Buda, 1847.), amely egy korábbi aukción 40 cseh koronáról 490-re szaladt fel, hogy 1927. április 30-án, Zink prágai aukcióján csak 76 cs. K-t érjen el.

A kéziratosokat és levelezéseket a prágai Nemzeti Múzeum vásárolta meg. Ezekből figyelemre tarthat számot Ján Sextus (Seszták) kézirata, amely a XVIII. század elejéről őrzi meg számunkra az eredetére nézve annyit vitatott gólyomjegyei szlovák községnek, Garamszegnek, ősi magyar nevét (in Ecclia arlari Garamszögiensi).

Szenzációs áremelkedést ért el a horvátországi Károlyvárosban 1833-ban álnév alatt megjelent s nagy port felvert röpirat: *Sollen wir Magyaren werden?*, amely 40 cs. K kikiáltási ár-ról 1650-re szaladt fel. A röpirat szerzőjének a legújabb időkig Kollár Jánost, a nagy pánszláv költőt tartották és csak a legújában derült ki, hogy az Hoics Sámuel, szlovák ev. lelkész munkája volt.

Ritka példát nyújtott a szerző sajátkezü ajánlásának értékelésére Safárik: *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur* (Buda, 1826.) c. műve, amely a gömőri ev. esperességhez intézett latin ajánlással 2200 cs. K-t, másik példánya a nélkül csak 240 cs. K-t ért el. Az aukción ezeken kívül nagyon sok Bél, Kollár, Hurban, Kuzmány, Csaplovics stb. munka, valamint ritka és becses XVIII. századvégi, bibliai csehnyelvű, továbbá XIX. századi szlovák folyóirat talált vevőre szép áron. Nyomdák: Trattner és Károlyi (Pest), Gyurián és Bagó (Buda), Lan-derer (Pest és Pozsony), Skarniél (Szakolca), a régebbi időkbeli Lőcse, Besz-tercebánya, Pozsony, Eperjes stb. Piacra került a »Solennia memoriae anniversariae bibliothecae Kis-Hont-hanae publicae«-nek (1812—1836) a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtá-
rának példányánál teljesebb gyűjtemé-nye (1000 cs. K-ért ment el), továbbá a hetvenes években bezárt nagyrócei szlo-
vák gimnázium értesítői, egy Istvánffy (1685), gazdag röpiratgyűjtemény, né-
hány (nem magyar) incunabula.

A másik híres aukció Zink antikvá-riusé volt (1927 április). A szlávnyelvű »hungaricá«-kon kívül magyar vonat-kozáskunál fogva különös érdeklődé-
sünkre tarthatnak számot a világ-
háború idejéből származó propagandá-
nyomatványok, amelyeket ily bőség-

ben egy könyvkereskedő sem hozott még össze. Árverésre kerültek Masaryk-nak és Benesnek csaknem összes mon-
archiaellenes könyvei, brosurái és folyó-
iratai, így például a »*Détruisez l'Autri-
che-Hongrie!*« (64 cs. K), a *La Nation
Tchéque*, Benesnek és Denisnek Paris-
ban megjelenő (1915—1919) folyó-
irata (390 cs. K), a Csehszlovákia füg-
getlenségére vonatkozó deklarációk, a
Szibériában, Amerikában és az entente-
államokban megjelent különböző nyelvű
könyvek, lapok, rajzok, zeneművek stb.
nagy tömege. Ezek közt voltak a cseh
legionistákhoz csatlakozott egyes tót
íróknak, ú. m. Tajovskynak, Vladimír
Hurbannak, Jesenskynek iratai is; egy
például a Felvidék földrajzát foglalta
össze térképmellékletekkel (Irkutsk,
1919.).

Végül Zink korábbi aukciói közül az
1926 júniusi érdemel említést, amelyen
nagyon sok XVIII—XIX. század-
beli, egyházi nyomtatvány került
kalapács alá, közöttük Bél Mátyásnak
ritka bibliai csehnyelvű fordításai. Túl-
nyomólag protestánsok, volt azonban
köztük ellenreformációi is. Nyomdák:
Pozsony, Nagyszombat, Szakolca,
Puchó.

Megemlíthetjük még, hogy a prágai
könyvkereskedőknél újabban sokszor
bukkanhatunk a XVIII. század végé-
ről és a XIX. század elejéről származó
magyar nyelvű művekre, sőt teljes
folyóiratgyűjteményekre is.

Reméljük, hogy a jövőben bibliofil
köreink és arra hivatott közintézmé-
nyeink kiterjesztik figyelmüket ezekre
a prágai könyvverésekre is, annál
inkább, mert a vevők különös pszicho-
lógijából kifolyólag néha egész sor
nyomatvány csupán mérsékelt ára-
kon talált vevőre. Az itt felhozott
példák ugyanis, eltekintve az indokolt
esetektől, az elért túl magas árat illető-
leg irreális kilengéseknek minősít-
hetők.

Podhradszky György.

ZICHY MIHÁLY BIBLIOGRÁ-
FIÁJA a Nemzeti Múzeum Könyv-
tárában.

— A Zichy-centenarium alkalmából. —

Művei:

Lermontov: Vadászat a bjelovjesi er-
dőben. 1861. (Orosz nyelvű dísz-
kiadás Zichy képeivel.)

Deák-Album. 1876. (»Deák mint ember
és mint államférfi.«)

Petőfi Sándor összes költeményei. Hazai művészek rajzaival díszített képes kiadás. Bp. 1878. Athenaeum. 4°, 805, 10 (sztl.) lap. (Zichy képei: A király és a hóhér [»Szabadság, egyenlőség, testvériség«]. A költő és a szőlővessző. Jövendőlés [»Petőfi«].) A párisi kölcsönösen segélyező Magyar Egylet indulója. Szerkesztette: Berta Sándor. Párizs, 1878. 2°, 4 l. Alphonse Lecur. (Kóta.) (Címkép Zichy Mihálytól: »Munkásság, Hazaszere- tet, Egyetértés.«)

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal Petőfi Sándor költeményeire. Bp. 1880. (Zichy tusrajza: »Nem tesz föl a lány magában egyebet.«)

Zichy Géza: A leányvári boszorkány. Költői beszély. Zichy Mihály 13 rajzával. Bp. 1881. Athenaeum. 4°, 148 l., 13 képmelléklet.

»Segítség!« Az eperjes—nagykároly—torockói tűzkárosultak emléklbuma. Bp. 1887. Franklin. 2°, 40 l. (Díszmű.) (Zichy képe: »Eperjes, Nagykároly. Torockó.«)

Az osztrák-magyar monarchia írásban és képekben. Magyarország. I. kötete. Bp. 1888. M. kir. Államnyomda. (K. 4°.) (Zichy képei: Pórosztó bajvívás (1886). Harcdöntő párbaj. Szentivánéji tűzünnepe. Tűzgrás. Gyermek-avatás az ősmagyaroknál. Legényköltögetés ősrégi halotti toron. Attila lakomája. Csaba útja. A vízi tündér és a királyfi. A garaboncás deák és az árva gyermek.)

Varga Ottó: Aradi vértanúk albuma. Második bővített kiadás. Bp. 1890, Franklin. 4°, 222, 2 l. (Zichy képei: Címkép. Címkép a III. részhez.)

Arany János balladái. Zichy Mihály rajzaival. Bp. 1894. Hornyánszky Viktor. 2°, 1 kötet: 1 l., Aa—Ac—A jelzetű rézmetszet; 2: (1895) 1 l., Ba—Bc; 3: 1 l., Ca—Cg; 4: 1 l., Da—Dc.

Garay-Album. 1898. (»Garay János emlékére.«) (Az obsitos illusztrációja.)

Arany—Zichy-Album. Arany János 24 költeménye Zichy Mihály 40 rajzával. A Pesti Napló ajándéka az 1898. évre. Bp. »Kosmos«. 1898. 4°, 75 l. (Riedl Frigyes bevezetésével.)

Zichy Mihály élete és művei. A művész legkitünőbb alkotásaiból 40 kép. (Heliogravur és egyéb.) A művész életrajzával és képek magyarázatával. Bp. (é. n.) (1896.) Athenaeum.

2°, 8 l., 40 képmelléklet. (Díszmű.) (Képek jegyzéke: Ábránd a festékesláda fölött. A rombolás géniusának győzelme. A szirén éneke. 1, 2, 3. A bor hatása. Zsidó mártírok. Auto da fé. Egy család. Démon lebeg a hegyek fölött. A csábítás. Démon a kápolnában. »Az enyém!« A csók. A mentőangyal. Apoteózis. [Az utóbbi 7 kép Lermontow »Démon« c. költeményéhez.] Biela. Tamana. Mary hercegnő. Tamara cárné. [Lermontow »Korunk hőse« c. költeményéhez.] Don Juan. 1, 2. [Byron költeményéhez.] A londoni vásár. [Madách »Az ember tragédiája«-hoz.] Rafael és modellje. III. Henrik orgiája. Egy királyi kegy. Gyermek-arkkép. Az emberi tehetetlenség. A hulló csillagok. Az elrablás. Fiatal lány a középkorból. Mondd: Köszönöm. A megtalált szarvas. A szarvas leszállítása a hegyről. A szarvas szállítás. Tanulmány. [Keresztény mártír.] Női tanulmány. 1, 2. A zene kíséri az embert a bölcsőtől a sírig.)

Ezernyolcszáznegyvennyolc. Az 1848—49-iki magyar szabadságharc története képekben. Szerkesztették: Jókai Mór, Bródy Sándor, Rákosi Viktor. Bp. 1898. Révai. (N. 8-r.) 472 l. (Zichy Mihály képei: Petőfi jövendője »Takarjón bár a szemfödél: Dicső neve költő fiadnak. Anyám, soká, örökkön él.« [»Petőfi.«] Ezernyolcszáznegyvennyolc március 15-ike. [»Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk« 1880.] A szabadság, egyenlőség, testvériség kora. »Föltámadott a tenger, a népek tengere.« A Deák-Albumból. [»az ország jövendője Kossuth Lajos.]

Madách Imre: Az ember tragédiája. Drámai költemény. Zichy Mihály 20 képével. Ötödik kiadás. Bp. Athenaeum. 1898. 2°, 231 l., 20 képmell. (Képek jegyzéke: Lucifer az Urral szemben. A paradicsomban. A pharosz a haldokló rabszolga. Lucifer: »Pár ezredév gúlaídat elássa.« Milliades sorsa. Lucifer felkőszönti a halottat. Hippia: »Atyám, megkönnyülék.« Péter apostol: »Istennek dicsőség.« Tankréd a patriarcha előtt. Isaura búcsúja Tankrédtől. Éva: »Jó éjt! Reggelre ne feledd a pénzt.« Danton a nyaktilón. Képlerné légyottja. A londoni vásár. Ádám: »Hagyjátok ez anyának gyermekét.« Ádám: »Az édenkertnek egy

késő sugára.« Ádám az ürben. Az eszkimó vendége. Ádám: »Vége a komédiának.« Az Ur: »Küzdj és bízva bízzál.«)

Madách Imre válogatott munkái. Bevezetéssel ellátta Palágyi Menyhért. Zichy Mihály képeivel. (Remekírók Képes Könyvtára.) Bp. (é. n.) Lampel. 8°, 332 l., 7 képmelléklet. (A művész 6 képe.)

Zichy Mihály élete, művészete és alkotásai. (18 szöveggéppel és 40 műmelléklettel.) A »Pesti Napló« ajánléka. Bp. 1902. Athenaeum. 4°, 4 (sztl.), 76 l. (Tartalma: Zichy Mihály levele »A »Pesti Napló« t. Szerkesztőségének.« [Facsimile.] Lándor Tivadar: Zichy Mihály élete. Gerő Ödön: Zichy Mihály művészetéről. Londez Elek: A képek magyarázata. A képek jegyzéke: az 1896-os kiadás óta bővülve: Krisztus levétele a keresztől. A mentőcsónak. Boszorkánykonyha. Richelieu bíbornok. Fauszt és Heléna. [Göthe (sic!) »Fauszt«-jához.]

Rusztaveli Tariel a párdúcbrös lovag. Fordította: Vikár Béla. Zichy Mihály 26 képével. Bp. 1907. Athenaeum, 8°, 231 l., 26 melléklet.

Zichy, Michael von: Liebe. (Vierzig Zeichnungen.) Leipzig, 1911. Privatdruck. 4°, 4 (sztl.) l., 40 képmell. (Díszmű.) (Erotikus képek gyűjteménye.)

Goethe Fausztjához. [Uj Fauszt-kiadás. (é. n.) Zichy több illusztrációjával.]

Madách Emerico: La tragedia de l' homo. Drama poemo. El la Hungaria originalo: K. Kalocsay. Bp. 1924. Eldono de la Hungaria Esperanto Instituto. 8°. VIII+237+XXIV+1. (sztl.) l.+21 képmell. (Esperanto kiadása Az ember tragédiájának Zichy 20 illusztrációjával.)

Zichy Mihály grafikai munkái. (Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai osztály LIV. kiállítása.) Bp. 1927. október havában. Hornyánszky. 8°. 15 l.+1 m.

Irodalom :

Szana Tamás: Zichy Mihály. (Magyar Művészek. Műtörténelmi vázlatok képpel.) Bp. 1887. Révai. 4°.

224—248 l. (A részint különálló, részint szöveggközi képek jegyzéke: Női tanulmány. Cím nélküli női félakt-tanulmány. [Zichy Mihály képe Miss Marytól.] A négy évszak 1—4. A zsidók üldöztetése. Falstaff. A jó és a rossz angyal. Tivornya. A pezsgő. I—III. Cím nélküli női akt-tanulmány és más már ismert és leírt kép.)

Lovag Zichy Mihály és a parisi magyar egyetl. Kassa, 1903. Koczányi Béla. 8°, 7 l.

Szana Tamás: Zichy Mihály. (A Pallas Nagy Lexikona. XVI. k. 1897. 1850—1851. l.)

Zichy Mihály művei. (Nemzeti Szalon.) Bp. (é. n.) Légrády Testvérek. 8°, 40 l. (Dr. Rózsa Miklós: Zichy Mihály élete és művészete.) 1902. (A művész 84 képének kiállítási katalógusa.)

Bodányi Ödön: Adatok Zichy Mihály életéről és művészetéről. Szombathely, 1907. Bertalanffy József. 8°, 6, 196 l.

Szinnyei József: Zichy Mihály. Magyar Irók. XIV. k. Bp. 1910. Hornyánszky. 8°. 1824—1825. l.

Zichy Mihály. (Révai Nagy Lexikona. XIX. k. Bp. 1926. 676 l.)

Lyka Károly: Zichy Mihály. (Éber László: Művészeti Lexikon. Bp. 1926. 838 l.)

Bende János: Zichy Mihály élete és művészete. Bp. 1927. Kókai Lajos. 8°. 206 l.

Lázár Béla: Zichy Mihály élete és művészete. Bp. 1927. Athenaeum. 4°. 239 l. 151 mélynyomású táblával. (A legteljesebb Zichy-biográfia.)

Gauthier, Théophile: Zichy. Fordította és bevezetéssel ellátta Rózsaffy Dezső. (Magyar Művészeti Könyvtár. 13—14. sz.) Bp. 1927. Amicus. (k 8°.) 40 l.+8 képmell. (Zichy-képek: Fiatalkori önarckép. [»Ilyen legény voltam én 1840-ben, Zichy Mihály 1894« fölirattal.] A krimi hadjáratból 1855—56. Richelieu és kedvese (1856). Az uzorás (1859). A »Pénzekiek« orosz művésztársaság [közük Zichy is ott van.] Falstaff. (1874). Faun és nimfa (1874). II. Henrik (1875).

Összeállította: *Kozocsa Sándor.*